

helt imod Dmowskis hensigter, men han akcepterede den som en fuldbyrdet kendsgerning. Statskuppet mod Pilsudski fra højrekredse kan ikke tillægges Dmowski. I bedste fald er det usikkert, og efter al sandsynlighed blev det udført mod Dmowskis vilje (s. 187). Bradleys omtale af Dmowskis syn på den polske østpolitik (s. 188 og 192) er misvisende. Også Dmowskis planer ville give Polen ikke-polske befolkningsgrupper. Forfatteren gør iøvrigt ikke rede for, at forskellen mellem Pilsudski og Dmowski angående Polens østgrænser ikke alene drejede sig om omfanget af det territorium, man ønskede, men også om den måde, det skulle styres på. Forfatteren, der ellers overalt i bogen påpeger engelsk-franske konflikter, ser ikke, at det samme i nogen grad var tilfældet angående Polen på et tidligt tidspunkt. For England var Dmowskigruppen i Paris simpelthen franske redskaber – og det var ikke noget plus i Lloyd Georges øjne. Heller ikke i 1919 kan man over for Polen tale om en allieret politik – der var en engelsk og en fransk.

Det er sikkert rigtigt at opfatte Pilsudski-Paderewski-Dmowski enigheden sådan, at Dmowski skulle sørge for Polens vestgrænser, Pilsudski for østgrænserne. Men man burde vel stille det spørgsmål, om denne adskillelse af problemerne var mulig i praksis? En nærmere undersøgelse vil sikkert vise, at det ikke var tilfældet. Polske aktioner i øst påvirkede i de allieredes opfattelse også de polske muligheder i vest. Side 188 er der smuttet en fejl med, idet Pilsudski afgav sin magt og fik den igen af Sejmen ikke 1920, men 20/2 1919.

Bradleys bog bekræfter på værdifuld måde ud fra franske kilder Ullmans syn, at Frankrig talte højest om en indsats i Rusland, men at det reelt var England, der bar den største byrde og derved fik mest indflydelse både i nord, i Sibirien og i Sydrusland (R. Ullman: *Britain and the Russian Civil War*. Jvf. nedenfor). Hvad man kan beklage er, at forfatteren har koncentreret sig så meget om den militære side af de allieredes Ruslandspolitik, at den politiske forsømmes. Wilsons afgørelse om intervention gøres meget kort af, og i det hele taget lades USAs politik hurtigt ude af betragtning. En afgrænsning af emnet til den militære intervention er naturligvis legitim. Spørgsmålet er bare, om de militære aktioner uden den bredere politiske forklaring ikke fremstilles mere planløse og meningsløse, end de var? For Bradley var den allierede intervention en fiasko. Spørgsmålet er, om også den allierede Ruslandspolitik var en fiasko? Det får vi for lidt at vide om.

Bogen afsluttes af en omfattende bibliografi, der især er grundig angående de tjekoslovakiske kilder.

KAY LUNDGREEN-NIELSEN

RICHARD H. ULLMAN: *Anglo-Soviet Relations, 1917–1921. Vol. II: Britain and the Russian Civil War, November 1918–February 1920*. Princeton University Press 1968. xix + 396 s. Ill. Kort. \$ 10.00.

Det første bind af professor Ullmans planlagte trilogi om den engelske politik overfor Sovjetunionen i årene efter den russiske revolution udkom i 1961 med undertitlen »Intervention and the War«. I det nu foreliggende andet bind behandles tidsrummet fra våbenstilstanden i november 1918 over Versailleskon-

ferencen til sammenbruddet af de allieredes intervention i den russiske borgerkrig. Et sidste bind vil følge udviklingen frem til den engelske de facto anerkendelse af sovjetstyret i 1921 samt – hvad ikke mindst lyder spændende – forsøge en vurdering af Lloyd Georges udenrigspolitiske stil og metoder.

Forfatteren har under udarbejdelsen af andet bind kunnet drage fordel af indførelsen af 30 års forældelsesfristen i de engelske offentlige arkiver, og han er derfor i stand til at supplere de eksisterende mere generelle behandlinger af de allieredes forhold til den russiske revolution, sidst af J. M. Thompson og John Bradley, med en virkelig detaljeret redegørelse for overvejelserne i ledende engelske regeringskredse om det russiske problem, sammenholdt med begivenhedsforløbet på de russiske fronter. Et stort materiale i kabinettets, udenrigsministeriets, krigsministeriets og forskellige privatpersoners arkiver er bearbejdet, og resultatet er blevet en velafbalanceret og velskrevet bog, hvis værdi ikke formindskes af, at England, som Ullman stærkt fremhæver, var den stormagt, hvis involvering i den russiske borgerkrig var af størst omfang såvel økonomisk og militært som geografisk.

Med sine verdensomspændende interesser kunne England ikke forholde sig passivt til begivenhederne i den asiatiske stormagt Rusland. Der var ideologiske hensyn at tage til følgerne af den bolschevikkiske propaganda ikke alene i Vesteuropa, men også i de engelske dele af Asien og Afrika, hvor den anti-imperialistiske agitation betragtedes som russisk inspireret. Hertil kom, at mange engelske politikere så en strategisk fordel for England i at bevare et svækket og splittet Rusland som nabo til Indien. Selvstændige stødpudestater i Kaukasus ville beskytte den engelske position i Melleømøsten og Persien; oprettelsen af selvstændige baltiske randstater ville gavne engelske handelsinteresser. Dilemmaet var, at disse ideologiske og strategiske hensyn alt for ofte krydsedes. Det var således tydeligt, at flertallet af de anti-revolutionære generaler, som fik støtte fra de allierede, stræbte efter genoprettelse af det gamle kejserrige i dets fulde udstrækning.

For englænderne som for de øvrige stormagter var det store problem efter våbenstilstanden med Tyskland, at fortsat tilstedeværelse af allierede tropper i Rusland nu kun kunne fortolkes som indblanding i indre russiske anliggender. I memorandum efter memorandum opstillede embedsmænd, politikere og militære ledere de foreliggende alternativer: Fuld militær invasion af de kommunistisk beherskede områder; begrænset støtte til de Hvide; indskrænkning af støtten til kun at omfatte de ny stater i Ruslands periferi; eller fuldstændig tilbagetrækning med eventuel påfølgende anerkendelse af Lenins regering. Mange erkendte, at den ydede ikke altid lige effektive støtte til ikke altid lige pålidelige Hvide generaler var uklog i det lange løb. Man satte sig mellem alle de stole, det var muligt at sætte sig imellem. Men det var ikke muligt at skabe enighed om nogen alternativ politik.

Blandt de englændere, som gjorde de mest energiske forsøg på at lægge kursen om, var Lloyd George og Churchill. For premierministeren måtte det væsentlige være, at engelske troppers fortsatte deltagelse i lokale opgør i fjerne egne som Arkhangelsk, Sibirien og Kaukasus var højst upopulær i vælgerbefolkningen. Og selv om Lloyd George personligt beklagede den bolschevikkiske terror og ikke tog med fløjshandsker på socialistiske manifestationer i England, var han som

mange andre engelske liberale ikke helt overbevist om, at den ny tingenes tilstand i Rusland var afgørende værre end under det zaristiske despoti. Han tvivlede på fremmede troppers muligheder for at påvirke russerne i anti-bolschevikkisk retning; og det afgørende spørgsmål, som han gang på gang stillede sine franske, italienske og amerikanske kolleger var: Hvem vil stille de tropper, som er nødvendige hvis Lenin skal styrtes, og hvem skal betale? Der var aldrig nogen, der meldte sig, og Lloyd George konkluderede, at en tilbagetrækning af de regulære tropper og forsøg på forhandling med Lenin var at foretrække. Ikke mindst i en tid, hvor alle ventede på at verdenshandelen kunne genoptages i de vante baner.

Churchill, der i januar 1919 blev krigsminister i Lloyd Georges ny koalitionsregering, strakte sig til at indrømme, at hvis man ikke kunne føre effektiv krig mod bolschevikkerne, måtte man hellere fuldstændig opgive at blande sig i russiske forhold. Men han skjulte ikke, at han langt foretrak at føre interventionen til bunds. Han anså det stadig i begyndelsen af 1919 for muligt at fjerne en trussel mod den vestlige civilisation ved et energisk og vel koordineret felttog mod bolschevikkerne gennemført af de Hvide hære, finner, baltere, polakker, tjekker, rumænere, grækere og hvem der ellers ville være med; ja selv tyske kontingenter, hvis det kunne lade sig gøre. De allierede skulle financiere krigsførelsen og udstyre hærene med moderne tanks og fly. Det var drømmen om den lille, men effektive og metalskinnende hær, som skulle skære gennem den Røde Hærs pjaltede og forkuede pøbelmasser, indtage Moskva, og indkalde en demokratisk russisk nationalforsamling. Der var dog få af Churchills kolleger, der delte hans optimisme; og i virkeligheden kom det aldrig til den dramatiske konfrontation mellem giganterne Lloyd George og Churchill, som smudsomslaget lover os. Ullman selv understreger, at kampen var alt for ulige til at kunne tages alvorligt, eftersom Churchill på dette tidspunkt var en isoleret skikkelse i regeringen og i engelsk politik.

Den afgørende front stod mellem Lloyd Georges skepsis overfor interventionspolitikken og de faktorer, som virkede hindrende for en nedtrapning af de engelske forpligtelser. Hverken den franske eller den italienske regering ønskede at forlade den anti-bolschevikkiske linie, og det var svært at imødegå det ofte både offentligt og internt fremførte argument, at de allierede ikke kunne svigte de kræfter i Rusland, som dog havde kæmpet videre mod tyskerne efter at Lenin havde sluttet særfred. Hvis russerne skulle sikres selvbestemmelsesret, var fortsat allieret tilstedeværelse påkrævet. Hertil kom naturligvis uviljen hos konservative politikere og pressefolk mod overhovedet at træde i forbindelse med Lenin og hans samfundsomvæltende terroristvenner. En uvilje, som også fandtes i udenrigsministeriet, der omhyggeligt fodrede søndagspressen med alle de eksempler på Rød Terror, det kunne få fingre i. Men navnlig virkede håbet om, at Lenin endnu på den ene eller den anden måde kunne fældes, lammende på alle bestræbelser for at ændre de allieredes politik. Det var først og fremmest de Hvide hæres midlertidige fremgang i forsommeren 1919, der slog bunden væk under Lloyd Georges forsøg på at nå en løsning af det russiske problem endnu mens de fire store forhandlede i Paris.

Ullman har i denne forbindelse nået at tage stilling til Arno J. Mayers tese i »Politics and Diplomacy of Peacemaking« (1968) om at hovedproblemet for

statsmændene i Paris i virkeligheden var udfordringen fra bolschevikkerne og fra den sociale uro i deres respektive hjemlande. Som det rigtigt fremhæves hos Ullman var spørgsmålet om fransk sikkerhed overfor Tyskland i dets forskellige fremtrædelsesformer mindst lige så betydningsfuldt. Det korte af det lange i den diskussion er vel, at revolutionen og dens efterdønninger i Vesteuropa naturligt måtte optage sindene hos europæiske politikere; men at det er tvivlsomt, om denne optagethed på væsentlige punkter satte sig spor i fredstraktaten med Tyskland, som jo netop blev færdiggjort mens det så ud, som om Lenins fald var nært forestående.

I betragtning af de store mængder nyt materiale, som Ullman har kunnet benytte, er det beundringsværdigt, i hvor høj grad han har undgået at tynde fremstillingen med alt for mange citater. Imidlertid kunne et par yderligere kommentarer til de citerede kilder måske nu og da have været ønskeligt. Således bringes her for første gang fyldige uddrag af diskussionerne i det engelske krigskabinetets »Eastern Committee«, hvori fremtrædende ministre som Lord Curzon, Balfour, Robert Cecil og Edwin Montagu havde sæde. Motiveringen er den udmærkede, at disse stenografiske mødereferater fra slutningen af 1918 giver et enestående indblik i de forskellige medlemmers personlige synspunkter, stil og tænkemåde. Men det bliver ikke helt klart, i hvor høj grad de fremsatte synspunkter var repræsentative og især ikke hvilken betydning de egentlig fik for Lloyd Georges politik i Kaukasus og Mellemøsten. Det kan sommetider virke, som om The Eastern Committee af de indviede i samtiden ikke blev opfattet som meget andet end et sted, hvor Lord Curzon på en uskadelig måde kunne få afløb for sine orientalske tilbøjeligheder. Samme form for vurdering kunne man også have ønsket anlagt på de citater, der bringes af mindre fremtrædende udenrigsministerielle embedsmænd, hvor markante og velformulerede deres synspunkter end virker.

Emnemæssigt har forfatteren bevidst og fuldt legitimt undladt at brede sig over problemer, der allerede er behandlet hos Mayer og Thompson. Det gælder således indenrigspolitiske aspekter som pressens og arbejderbevægelsens holdning og indflydelse, samt de fællesallierede forhandlinger om Rusland. Stærkest føles imidlertid savnet af en vurdering af Moskva-regeringens politik og opfattelse af situationen. Ullman undskylder sig med, at de allierede vidste meget lidt om begivenhederne i den bolschevikkiske lejr; vidste, at de vidste lidt, og at deres handlinger derfor ikke var bestemt af forholdene i Moskva, men af de økonomiske og politiske konjunkturer i de vestlige lande. Så derfor behøver historikeren heller ikke bekymre sig om sovjetledernes politiske hensigter. Det er rigtigt, at de usikre oplysninger fra Rusland var et stort problem for politikerne; men embedsmændene i Foreign Office gjorde dog enkelte forsøg på at uddrage de udenrigspolitiske konklusioner af de taler af sovjetlederne, som nåede til Vesten; konklusioner, som ikke opfordrede til at indlede forhandlinger i god tro med Lenin. Også bolschevikkernes overraskende imødekommende svar på de allierede forhandlingsfølere omkring Prinkipo-invitationen og Bullitt-missionen fortjener en vurdering. Navnlige da Ullman bebrejder de allierede, at de ved at afvise en status quo våbenhvile forpassede den sidste chance for at begrænse det kommunistisk beherskede område i Rusland; en bedømmelse, som dog må forudsætte en vurdering af bolschevikkernes oprigtighed, politiske taktik og militære

styrke. Dette er imidlertid ikke ting, som rækker ved værkets position som den hidtil bedste og fyldigst dokumenterede behandling af den engelske intervention i den russiske borgerkrig.

På mange punkter frister diskussionen af de allieredes dilemma i 1918-19 til at drage paralleller med en mere nutidig stormagtsintervention i en borgerkrigsagtig situation i Asien. Meget virker velkendt. Det gælder argumentationen: Vi kan ikke svigte vore venner; vi må sikre den selvbestemmelsesret, modparten ikke anerkender. Det gælder forløbet: Fra begrænset støtte til fuldt militært engagement. Det gælder endvidere de politiske vanskeligheder: Et skuffet håb om, at kontrol med forsynings- og finansieringskilder også betyder kontrol over den lokale allieredes indre politik; frygten for, at modstanderne skal drage fordel af de ved interventionen fremkaldte nationalistiske strømninger; de forgæves forsøg på at finde grupper at støtte sig til, som både er moderate indadtil, energiske overfor fjenden og loyale mod den udenlandske støttemagt; og frygten for, at omkostningerne ved en krig i det fremmede mod radikalismen dér skal føre til social uro i ens eget land.

Ullman imødekommer disse uundgåelige reaktioner hos læseren ved til slut i bogen at opstille en mere generel interventionsmodel, hvori han opererer med tre stadier af en fremmed magts indblanding i en borgerkrigssituation: Støtte til én af parterne med penge og materiel; indsættelse af »instruktører« og mindre kerneafdelinger i selve krigshandlingerne; samt endelig den situation, hvor den intervenerende magt fører krigen hovedsageligt med egne tropper. Baggrunden for denne udflugt til det teoretiske er klar nok, selv om ordet Vietnam kun forekommer to gange i bogen. Forfatteren fremturer imidlertid ikke med direkte sammenligninger, hvad der utvivlsomt er meget fornuftigt i betragtning af de forskelligheder, de to situationer også udviser. Han nøjes med at konstatere, at hvor amerikanerne i Vietnam gennemløb interventionsfaserne i kronologisk rækkefølge, opererede englænderne i Rusland med alle tre former på samme tid på forskellige fronter: Henholdsvis Sibirien, Sydrusland og Arkhangelsk. Her som i bogens øvrige dele overlades det læseren selv at finde frem til moralen.

JØRGEN SEVALDSEN

MICHAEL SALEWSKI: *Entwaffnung und Militärkontrolle in Deutschland (1919-1927)*. Schriften des Forschungsinstituts der Deutschen Gesellschaft für Auswärtige Politik, Band 24. München, R. Oldenbourg Verlag, 1966. 421 s. 65 DM.

Versaillestraktatens §§ 159-213 indeholdt en række bestemmelser om tysk nedrustning og om kontrol af denne nedrustning. Værnepligten blev afskaffet; hæren måtte kun bestå af 100.000, marinen af 15.000 mand. Endvidere blev bevæbningen stærkt reduceret, en række fæstninger blev sløjft, og panser- og gasvåben, ubåde og militære fly blev forbudt. Størstedelen af flåden blev udleveret. Da bestemmelserne af vestmagterne endelig pr. 31. januar 1927 blev erklæret for i det store hele at være opfyldt af Tyskland, var bl. a. 6 millioner geværer, 105.000 maskingeværer, 54.887 kanoner, 750.000 projektiler, 490 millioner stykker hånd-